

สถานะ และความสำคัญของวัดในพระพุทธศาสนา

ศาสนาพุทธเป็นศาสนาที่มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของคนไทยอย่างมาก กล่าวได้ว่าพุทธศาสนิกชนต้องเกี่ยวข้องกับวัดตั้งแต่เกิดจนตายอย่างหลีกเลี่ยงได้ยาก ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ชาวไทยผูกพันอยู่กับวัดทั้งในทางประเพณีและวัฒนธรรมมาแต่ในอดีต ที่สำคัญคือ วัดเป็นสถานที่อยู่อาศัยของพระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้สืบทอดอายุพระพุทธศาสนา เป็นสถาบันที่เป็นที่รวมศรัทธาของชุมชนด้วย ดังนั้นวัดจึงกลายเป็นศูนย์กลางของชุมชน ในการทำกิจกรรมต่าง ๆ จึงกล่าวได้ว่าวัดในอดีตเป็นสถาบันที่ทำคุณประโยชน์ให้แก่สังคมเป็นอย่างมาก แต่ปัจจุบันเนื่องจากสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป มีผลทำให้บทบาทของวัดเปลี่ยนแปลงไปด้วย อย่างไรก็ตามวัดยังเป็นสถานที่ที่มีความสำคัญต่อสังคมและเป็นสถาบันที่น่าศึกษาเป็นอย่างยิ่ง ในการวิจัยนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาเรื่องวัดในอดีต เริ่มตั้งแต่มูลเหตุการสร้างวัด จนถึงบทบาทของวัดที่มีต่อชุมชนในอดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งจากเนื้อหาของงานวิจัยนี้จะทำให้มองเห็นถึงบทบาทของวัดต่อชุมชนได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น

3.1 มูลเหตุการสร้างวัดในพุทธศาสนา

เมื่อสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ธรรมแล้ว พระองค์ได้ตรัสสอนธรรมแก่สงฆ์สาวกให้รับรู้ และเข้าใจในหลักธรรมนั้น จนปรากฏว่ามีพระอรหันต์บุคคลปรากฏขึ้นในสมัยนั้นเป็นจำนวนมาก ตลอดจนสั่งสอนให้หมู่ภิกษุสงฆ์ประกาศเผยแผ่ธรรมให้กว้างขวางขึ้นในชนบทประเทศด้วย ดังปรากฏในพระไตรปิฎกว่า

*ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงจาริกไป เพื่อประโยชน์และความสุขของชนหมู่มากเพื่อ
อนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล และความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย
(วิ . มหา . 4 / 32 / 39)*

การเผยแผ่ธรรมของหมู่พระสงฆ์ในสมัยนั้นยังไม่มีที่อยู่อาศัยประจำ พระสงฆ์ได้จาริกไปตามที่ต่าง ๆ เพื่อประกาศธรรม ซึ่งการจาริกนั้นย่อมก่อให้เกิดประโยชน์ให้แก่สังคมได้กว้างขวางกว่า เพราะการออกจาริกไปตามที่ต่าง ๆ นั้น ทำให้พระสงฆ์เข้าใจสภาพและอุปสรรคที่เกิดขึ้นในแต่ละท้องที่ได้ชัดเจน และสามารถแก้ไขหรือหาวิธีการเผยแผ่ธรรมให้เหมาะสมกับสถานที่นั้น ซึ่งจะทำให้ประสบความสำเร็จได้ดียิ่งขึ้น และที่สำคัญการออกจาริกนั้นทำให้เห็นถึงความอดทน ความเมตตากรุณา และความเสียสละที่พระสงฆ์มีต่อชุมชน อีกทั้งเป็นการฝึกไม่ให้พระสงฆ์ยึดมั่นในสถานที่อยู่อาศัย เพราะการมีที่อยู่อาศัยประจำนั้นย่อมก่อให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของในที่อยู่อาศัย และสิ่งต่าง ๆ ที่ต้องสะสมไว้ใช้ อันเป็นอุปสรรคอย่างหนึ่งต่อการปฏิบัติธรรม การจาริกจึงเป็นการฝึกปฏิบัติให้ละวางกิเลสโดยไม่รู้ตัว แต่การจาริกนั้นก็ใช่ว่าจะมีคุณประโยชน์อย่างเดียวก็หาไม่ พระพุทธเจ้าก็ได้ทรงแสดงถึงโทษของการจาริกไว้เช่นกัน ดังปรากฏในพระไตรปิฎกดังนี้ (สุต . อัง . ปัญจก , 22 / 221 – 222 / 232 – 233)

- 1) ย่อมไม่ได้ฟังในสิ่งที่ไม่เคยได้ฟัง
- 2) ไม่เข้าใจชัดสิ่งที่ได้ฟังแล้ว

- 3) ไม่แกลั้วกล้าในสิ่งที่ได้ฟังแล้วบางประการ
- 4) ได้รับโรคเรื้อรังอย่างหนัก
- 5) ไม่มีมิตร
- 6) ไม่ได้บรรลुकุณวิเศษที่ยังไม่ได้บรรลุ
- 7) เสื่อมจากคุณวิเศษที่ได้บรรลุแล้ว
- 8) ย่อมไม่แกลั้วกล้าด้วยคุณวิเศษที่บรรลุแล้วบางประการ

เนื่องจากการจาริกไปเรื่อย ๆ ย่อมไม่มีโอกาสได้ฟังธรรมเทศนาจากพระภิกษุผู้ได้บรรลุคุณธรรมขั้นสูงแล้ว หรือเมื่อเกิดข้อสงสัยก็ไม่มีโอกาสได้ไต่ถามพระสงฆ์ที่มีความรู้ จึงไม่เชี่ยวชาญในสิ่งที่ได้เคยฟัง และพลอยทำให้การบรรลุคุณธรรมขั้นสูงเป็นไปได้ยากหรือบรรลุแล้วก็สามารถเสื่อมได้ อันเนื่องจากสภาพแวดล้อมที่ไม่เหมาะสม บางครั้งการจาริกไปเรื่อย ๆ ทำให้เพเลิดเพลินจนปล่อยปะละเลยต่อการปฏิบัติธรรม เป็นต้น ส่วนคุณของการจาริกพระพุทธเจ้าก็ได้แสดงไว้เช่นกันในนัยตรงกันข้ามกับโทษของการจาริก (สุต . อัง . ปุญยก . 22 / 221 - 222 / 232 - 233) ด้วยเหตุนี้เมื่อพระเจ้าพิมพิสาร กษัตริย์แห่งกรุงราชคฤห์ ได้ถวายสวนเวฬุวันให้เป็นอาราม จึงมีพุทธานุญาตเรื่องอาราม เพื่อให้เกิดความเหมาะสมในการดำรงเพศพรหมจรรย์ เพื่อป้องกันอุปสรรคจากธรรมชาติ คือ ความร้อน ความหนาว เป็นต้น ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติธรรม ทำให้การปฏิบัติธรรมไม่ก้าวหน้า

เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้วและได้เริ่มบำเพ็ญพุทธกิจก็ได้เสด็จสู่กรุงราชคฤห์ พระเจ้าพิมพิสารทราบข่าวก็ได้เสด็จมาเฝ้าพร้อมทั้งข้าราชการบริพาร พระพุทธเจ้าจึงได้ทรงแสดงโปรดพระเจ้าพิมพิสารบรรลุโสดาบัน ซึ่งนับเป็นการยังความปรารถนาของพระองค์ให้สำเร็จ และพระองค์ได้ทรงเลื่อมใสและประกาศเป็นอุบาสก

ครั้นแล้วได้ทรงพระราชดำริหาสถานที่ ๆ เหมาะสมสำหรับพระพุทธเจ้าพระสงฆ์ประทับ สถานที่ ๆ เหมาะสมก็คือ สวนเวฬุวัน โดยพระเจ้าพิมพิสารได้ถวายสวนเวฬุวันเป็นประโยคว่า " หม่อมฉันถวายสวนเวฬุวันนั้นแก่ภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข พระพุทธเจ้าข้า " พระพุทธเจ้าจึงทรงอนุญาตให้มีวัดตั้งแต่นั้นมาด้วยประโยคที่ว่า " ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เรายินยอมอนุญาตอาราม " (วิ . มหา . 4 / 56 - 63 / 50 - 56) จึงถือได้ว่า สวนเวฬุวันเป็นวัดแห่งแรกในทางพุทธศาสนาและเป็นต้นเหตุให้พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตการมีวัดเป็นที่อยู่อาศัยแก่พระสงฆ์สืบต่อมา ในเวลานั้นพระเจ้าพิมพิสารคงจะถวายแต่สวนอย่างเดียว ไม่ได้สร้างที่อยู่อาศัยให้โดยเฉพาะสันนิษฐานว่าสวนเวฬุวันก็คงมีที่พักไว้สำหรับให้พระเจ้าพิมพิสารได้ทรงประทับเวลาไปประพาสอุทยาน พระพุทธเจ้าและพระสงฆ์ก็คงจะได้อาศัยสิ่งก่อสร้างที่มีอยู่แล้วเป็นที่พักอาศัย คือในสมัยนั้นพระพุทธเจ้ายังมีได้ทรงบัญญัติเสนาสนะแก่ภิกษุทั้งหลายผู้ที่เป็นต้นคิดที่ทำให้มีพุทธานุญาตในการก่อสร้างวิหารเป็นที่อยู่อาศัยของพระสงฆ์ คือเศรษฐีใหญ่ประจำกรุงราชคฤห์ ท่านเศรษฐีผู้นี้ได้ไปเห็นพระสงฆ์ผู้มีกิริยาอาการน่าเลื่อมใสเดินออกมาจากป่า โคนไม้ ภูเขา ชอกเขา ถ้ำผา ป่าช้า ชฎ ที่แจ่ง ลอมฟาง ในตอนเช้าจึงเกิดความเลื่อมใส ประสงค์จะถวายวิหารให้เป็นที่อยู่อาศัยแก่พระสงฆ์เหล่านั้น แต่พระพุทธเจ้ามิได้ทรงอนุญาตวิหาร พระสงฆ์เหล่านั้นจึงได้ไปขออนุญาตต่อพระพุทธเจ้า ซึ่งพระองค์ก็ทรงอนุญาต ท่านเศรษฐีก็ได้สร้างวิหาร 60 หลังถวายแก่พระพุทธเจ้าและพระสงฆ์สาวก จากเหตุนี้พระพุทธเจ้าได้อนุญาตเสนาสนะ 5 ชนิด คือ วิหาร 1 เรือนมุงแถบเดียว 1 เรือนชั้น 1 เรือนโล้น 1 ถ้ำ 1 (วิ . จุล . 7 / 198 - 201 / 54 - 55)

ในสมัยก่อนพระสงฆ์ยังไม่มีกุฏิอยู่อาศัยอย่างเช่นเดี๋ยวนี้อยู่ ต้องถือเอาวิหารเป็นที่อยู่อาศัย เพราะการสร้างเสนาสนะในสมัยนั้นสร้างแต่วิหารอย่างเดียว ต่อมากิจกรรมของพระสงฆ์มีมากขึ้นเป็นลำดับที่อยู่ของสงฆ์ก็

ต้องขยายตัวออก วิหารที่เคยอยู่อาศัยก็ไม่พอเพียงแก่การอาศัย การสร้างที่อยู่อาศัยถวายแก่พระสงฆ์จึงต้องเพิ่มจำนวนสถานที่อันจำเป็นขึ้นอีก เช่น พระอุโบสถเพื่อให้พระสงฆ์มีสถานที่ประชุมอุโบสถที่เหมาะสมเมื่อครั้งแรกๆ การสร้างเสนาสนะถวายพระสงฆ์ไม่มีการสร้างอุโบสถ สำหรับการประชุมอุโบสถซึ่งกระทำทุกวันพระ 15 ค่ำนั้น เข้าใจว่ากระทำ ณ. ริมธาร หรือสถานที่ ๆ เหมาะสม ต่อมาสงฆ์มีกิจที่จะต้องทำในสถานที่เช่นนี้หลายอย่างตาม พุทธบัญญัติ เช่น การบวช การรับผ้ากฐินที่ทายกนำมาถวายและสังฆกรรมอย่างอื่นอีก เป็นต้นและได้มีพุทธบัญญัติเกี่ยวกับสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ และสิ่งก่อสร้าง ส่วนประกอบต่าง ๆ ติดตามมา เช่น อนุญาตให้มีเตียง ตั้ง ม้านั่ง หมอน พูก หอฉัน ท่อระบายน้ำ โรงไฟ กบปียุกฎ¹ วัจจุกฎ² บ่อน้ำ มณฑป³ เป็นต้น เพื่อให้เหมาะสมกับ สภาพแวดล้อมกับปัญหาที่เกิดขึ้น

แม้เมื่อมีวัดเกิดขึ้นแล้วพระสงฆ์ก็ยังไม่ได้อยู่ประจำ ยังคงจาริกเผยแผ่ธรรมไปเรื่อย ๆ แม้ในฤดูฝน ซึ่งเป็นช่วงที่ชาวบ้านกำลังปลูกพืชผลกันอยู่ พระสงฆ์ก็ยังคงจาริกโดยไปเหยียบย่ำทำความเสียหายแก่พืชผลของชาวบ้าน พระสงฆ์ทั้งหลายจึงถูกติเตียน พระพุทธเจ้าจึงบัญญัติให้พระสงฆ์ทั้งหลายจำพรรษาในฤดูฝน (วิ.มหา . 4 / 205 / 223 – 224) ครั้นสิ้นฤดูฝนแล้วต่างก็แยกย้ายจาริกไปเผยแผ่ธรรม และแสวงหาที่สงบเพื่อบำเพ็ญธรรม เช่น ตามป่าช้า เขา ถ้ำ เป็นต้น แล้วแต่ความเหมาะสม พระพุทธเจ้าเองเมื่อออกพรรษาแล้ว ก็มักเสด็จไปที่ต่าง ๆ เพื่อเผยแผ่พุทธศาสนา ซึ่งแสดงว่าทรงสนับสนุนให้พระสงฆ์จำพรรษาด้วยและการจาริกด้วย เพื่อความเหมาะสมในการปฏิบัติธรรม เพราะการอยู่อาศัยประจำนั้นมีทั้งคุณและโทษเช่นเดียวกับการการจาริก จะต้องไม่ปฏิบัติในสิ่งหนึ่งสิ่งใดจนเกินขอบเขต แต่ควรจะให้สมดุลย์กันเพื่อความก้าวหน้าในการปฏิบัติธรรม

ดังนั้นการที่พระพุทธเจ้าทรงชี้ให้เห็นถึงข้อดีและข้อเสียของการอยู่อาศัยและการออกจาริกไปตามที่ต่าง ๆ ก็เพื่อมิให้พระสงฆ์ยึดถือปฏิบัติในอย่างใดอย่างหนึ่งจนเกินไป อันจะเป็นเหตุให้การปฏิบัติธรรมไม่ประสบผลสำเร็จ จึงควรมีการปฏิบัติทั้งสองอย่างให้เหมาะสมเพื่อประโยชน์ทั้งต่อตัวพระสงฆ์เองและชุมชน จะเห็นว่าพระพุทธเจ้าทรงอนุญาตอารามในพระพุทธศาสนาเพื่อให้เป็นที่ประกอบของสงฆ์ ทำให้เกิดความเหมาะสมในการดำรงเพศพรหมจรรย์ และนอกจากนั้นก็เพื่อให้ประชาชนผู้มีจิตศรัทธาในพระพุทธศาสนาได้มีโอกาสบำเพ็ญบุญ พระสงฆ์เองก็จะได้สงเคราะห์ อนุเคราะห์ประชาชนให้ได้รับประโยชน์สามคือ ประโยชน์ในปัจจุบัน ประโยชน์เบื้องหน้าและประโยชน์สูงสุด ตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า

3.2 บทบาทและหน้าที่ของวัดที่มีต่อชุมชนในสมัยพุทธกาล

การสร้างวัดในสมัยพุทธกาลเกิดขึ้นเพราะความเลื่อมใสศรัทธาของอุบาสกและอุบาสิกา ที่ปรารถนาจะให้พระภิกษุสงฆ์ได้มีที่อยู่อาศัย ด้วยเหตุนี้จึงปรากฏว่ามีวัดเกิดขึ้นในเมืองต่าง ๆ ที่พระพุทธเจ้าและพระสงฆ์ได้จาริกไปประกาศธรรม วัดจึงเป็นสถานที่สำคัญทางศาสนาและเป็นศูนย์กลางแห่งกิจกรรมต่าง ๆ แก่สังคม

กล่าวได้ว่าในสมัยพุทธกาลวัดกับชุมชนมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด กิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในวัดก็เป็นไปเพื่อการอนุเคราะห์ เกื้อกูลชาวบ้านในชุมชนทั้งสิ้น เมื่อชาวบ้านได้มีจิตศรัทธาสร้างวัดถวายไว้ในพระพุทธ

¹ กบปียุกฎ หมายถึง เรือนเก็บของที่เป็นกบปียะ (กบปียะ คือ ของที่สมควรแก่ภิกษุบริโภค ใช้สอย คือ พระพุทธ เจ้าอนุญาตให้ภิกษุใช้)
² วัจจุกฎ หมายถึง ส้วม , ที่ถ่ายอุจจาระสำหรับพระภิกษุสามเณร
³ มณฑป หมายถึง เรือนยอดที่มีรูปสามเหลี่ยม

ศาสนา จุดประสงค์ก็เพื่อให้พระสงฆ์ได้มีที่พักอาศัยและได้อนุเคราะห์แก่ชุมชน พระพุทธเจ้าได้ทรงชี้ให้พระสงฆ์ตระหนักถึงความอุปถัมภ์ของชาวบ้านอยู่เนือง ๆ ดังมีปรากฏอยู่ในพหูการสูตรว่า

ภิกษุทั้งหลาย พรหมณ์และคฤหบดีทั้งหลายเป็นผู้มีอุปการะมากแก่เธอทั้งหลายบำรุงเธอทั้งหลายด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร แม้เธอทั้งหลายก็จงเป็นผู้อุปการะมากแก่พรหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย จงแสดงธรรมอันงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศแบบการครองชีวิตอันประเสริฐ พร้อมทั้งอรรถ พร้อมทั้งพยัญชนะ บริสุทธิ บริบูรณ์ สิ้นเชิงแก่พรหมณ์และคฤหบดีเหล่านั้นให้เกิดภิกษุทั้งหลาย คฤหบดีและบรรพชิตทั้งหลายต่างอาศัยกันและกัน ด้วยอามิสทานและธรรมทาน อยู่ประพฤติพรหมจรรย์เพื่อต้องการสละโอฆะ เพื่อทำความสิ้นทุกข์โดยชอบ ด้วยอาการอย่างนี้

(ชุ. อิติ. 25 / 287 / 314)

หน้าที่ทางสังคมของพระสงฆ์เกิดขึ้นเพราะความผูกพันในด้านความเป็นอยู่นี้เป็นสำคัญส่วนหนึ่ง นอกจากนั้น เมื่อก้าวในแง่คุณธรรม พระสงฆ์ก็ย่อมมีหน้าที่จะต้องช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ ด้วยอาศัยเมตตาและกรุณาธรรมของตน (พระราชมณเฑียร , 2530 : 4) ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชนหรือชาวบ้านนั้นยากแก่การแยกออกจากกัน วัดเกิดขึ้นเพราะความเลื่อมใส ศรัทธา ตลอดจนจรรยาปฏิบัติ และปัจจัยต่าง ๆ ที่ชาวบ้านนำมาสร้างวัดนั้น ก็เพื่อประโยชน์ของเหล่าพระสงฆ์ในการอยู่ปฏิบัติธรรม รวมถึงปัจจัย 4 อื่น ๆ ก็เป็นไปเพื่อความอนุเคราะห์ให้พระสงฆ์ได้ดำรงชีวิตประจำวันอย่างไม่ขัดสน กล่าวได้ว่าปากท้องของพระสงฆ์ขึ้นอยู่กับชุมชนเป็นหลัก พระพุทธเจ้าทรงเตือนให้พระสงฆ์มีสติระลึกตน สำนึกในการปฏิบัติหน้าที่มิให้เป็นคนประมาทในการปฏิบัติขัดเกลาตน เพื่อให้เหมาะสมกับบุคคลผู้เป็นเนืองนาบุญแก่ชาวบ้าน ดังปรากฏในพระไตรปิฎกดังนี้

บรรพชิตพึงพิจารณาเนือง ๆ ว่า ความเป็นอยู่ของเราเนื่องด้วยผู้อื่น... วันคืนล่วงไป ๆ

บัดนี้เรากำลังทำอะไรอยู่

(อภ. ทสก. 24 / 48 / 92)

ด้วยเหตุนี้พระพุทธเจ้าจึงมีพระดำรัสให้พระสงฆ์ออกไปประกาศศาสนาเพื่ออนุเคราะห์ชาวโลกดังนี้

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงจาริกไปเพื่อประโยชน์และความสุขของชนหมู่มากเพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย

(วิ. มหา. 4 / 32 32)

เพราะพระสงฆ์คือผู้ที่ได้ผ่านการฝึกฝนตนเองดีแล้ว เป็นผู้เจริญ เป็นอารยชน ย่อมจะก่อให้เกิดความสุขแก่ปวงชน และนำพาให้สังคมมนุษย์พบแต่ความสุขสงบ เป็นผู้ชี้ทางดับทุกข์ตามแนวทางของพระพุทธเจ้า การอนุเคราะห์ชาวบ้านนี้นับเป็นกิจกรรมอย่างหนึ่งที่พระพุทธเจ้าให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง แม้ตัวพระองค์ก็ได้

ทรงกระทำเป็นแบบอย่างแก่สงฆ์สาวก จะเห็นได้จากพุทธกิจของพระองค์ก็ทรงเกี่ยวข้องกับชุมชนมากที่สุดถึง 3 ข้อ คือ

พุทธกิจ	แสดงความสัมพันธ์ระหว่าง
1. เข้าออกบิณฑบาต	พระสงฆ์กับประชาชน
2. เวลาเย็นแสดงธรรม	พระสงฆ์กับประชาชน
3. เวลาพลบค่ำโอวาทภิกษุ	พระสงฆ์กับพระสงฆ์เอง
4. เวลาเที่ยงคืนตอบปัญหาเทวดา	พระสงฆ์กับเทวดา
5. ไกล่รุ่งพิจารณาผู้สมควรฟังธรรม	พระสงฆ์กับประชาชน

การมีปฏิสัมพันธ์กับชุมชนที่พระพุทธเจ้าได้ทรงกระทำเป็นแบบอย่างแก่พระสงฆ์สาวกของพระองค์นั้น ทำให้มองเห็นบทบาทและหน้าที่ของวัดในสมัยพุทธกาลได้ดังนี้

3.2.1 บทบาทด้านเป็นที่อบรมศีลธรรม และจริยธรรม แก่ชุมชน

บทบาทด้านเป็นที่อบรมศีลธรรมและจริยธรรมแก่ชุมชนนั้น ถือว่าเป็นบทบาทหลักที่พระพุทธองค์ทรงให้ความสำคัญยิ่งนัก แม้ในการประกอบพุทธกิจเบื้องต้นหลังจากที่ทรงตรัสรู้แล้วก็คือการเดินทางไปประกาศพระธรรมคำสอนของพระองค์ให้แก่ชาวโลกได้รู้ตาม ตลอดถึงพระสงฆ์สาวกของพระองค์ก็เจริญตามแนวทางแห่งพุทธประสงค์โดยตลอด การสั่งสอนอบรมให้ชาวบ้านตั้งตนอยู่ในศีลธรรมจึงเป็นสิ่งที่พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนให้พระสงฆ์สาวกของพระองค์ได้ตระหนักอยู่เสมอ ๆ ดังปรากฏใน สังคาโลวาทสูตร ดังนี้ (ที. ปา. 11 / 204 / 205)

ดูกรคฤหบดีบุตร สมณพราหมณ์ผู้เป็นทิศเบื้องบน พึงได้รับการบำรุงจากกุลบุตร โดยฐานะ 5 คือ

1. ด้วยกายกรรมประกอบด้วยเมตตา
2. ด้วยวจีกรรมประกอบด้วยเมตตา
3. ด้วยมโนกรรมประกอบด้วยเมตตา
4. ด้วยความเป็นผู้ไม่ปิดประตู (คือเต็มใจต้อนรับ)
5. ด้วยจัดหาอาหารสถานถวาย

สมณพราหมณ์ผู้เป็นทิศเบื้องบน เมื่อได้รับการบำรุงจากกุลบุตร โดยฐานะ 5 อย่างแล้วย่อมอนุเคราะห์กุลบุตรโดยฐานะ 6 คือ

1. สอนให้เว้นจากความชั่ว
2. แนะนำให้ตั้งอยู่ในความดี
3. อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันงาม
4. สอนสิ่งที่ยังไม่เคยได้สดับเล่าเรียน
5. ชี้แจงให้เข้าใจชัดเจน ในสิ่งที่ได้สดับเล่าเรียนแล้ว
6. บอกทางสวรรค์ให้ (แนะนำวิธีครองชีวิตให้ได้รับผลดีและมีความสุข)

(ที. ปา. 11 / 204 / 205)

บทบาทในด้านเป็นที่อบรมจริยธรรมและศีลธรรมแก่ชุมชนนี้ เป็นบทบาทที่พระสงฆ์ในทุกยุคทุกสมัยได้ดำเนินปฏิบัติสืบเนื่องมาจวบจนในสมัยปัจจุบัน

3.2.2 บทบาทด้านเป็นที่ปรึกษา และเป็นที่พึ่งทางใจ

พระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์นั้น เป็นหลักธรรมที่สามารถนำพาให้ทุกคนผู้นำไปปฏิบัติได้รู้เห็นถึงแนวทางในการดับทุกข์ของตน ในสมัยพุทธกาลนั้นพระพุทธองค์ทรงปฏิบัติตนเสมือนเป็นกัลยาณมิตรแก่ทุกคนทุกชั้นวรรณะ ทรงให้ความเมตตากรุณาชี้แนะแนวทางแก่ผู้ประสบความทุกข์ยากทางใจอยู่เนือง ๆ เช่นเมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้าได้ประทับแรมอยู่ที่วัดชีวกัมพวัน ได้เกิดเหตุการณ์สำคัญคือ เมื่อพระเจ้าอชาตศัตรูผู้ทรงอำนาจได้คิดคบคิดกับพระเทวทัตให้ทำร้ายพระพุทธเจ้าและไม่สบายใจที่ได้ทำปิตุฆาต หมอชีวกโกมารภัจจ์ได้แนะนำให้ไปเฝ้าพระพุทธเจ้าที่ชีวกัมพาราม พระพุทธเจ้าได้ทรงเทศนาสามัญญผลสูตร ทำให้พระเจ้าอชาตศัตรูเกิดความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และทรงรับนับถือพุทธศาสนาอีกทั้งเป็นกำลังอุปถัมภ์บำรุงพุทธศาสนาต่อมา (พระธรรมโกศาจารย์ , 2500 : 80 – 81)

บทบาทด้านเป็นที่ปรึกษา และเป็นที่พึ่งทางใจ นับว่าเป็นอีกบทบาทหนึ่งที่มีความเด่นชัดในสมัยพุทธกาล ประชาชนผู้มีความทุกข์ทั้งทางกายและทางใจก็มักจะมาขอคำปรึกษาจากพระพุทธองค์และพระสาวกอยู่ไม่ได้ขาด เพราะการเป็นที่พึ่งแก่ชาวโลกนั้น เป็นการอนุเคราะห์และตอบแทนชุมชนอีกทางหนึ่งที่พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนให้พระสาวกได้ตระหนักอยู่เสมอ

3.2.3 บทบาทด้านเป็นที่ไกลเกลี่ยข้อพิพาท

บทบาทด้านการเป็นผู้ไกลเกลี่ยข้อพิพาทนี้ พระพุทธองค์ได้ทรงกระทำเป็นแบบอย่างแก่พระสาวกเมื่อครั้งที่เสด็จไปจำพรรษาที่นิโครธารามมหาวิหาร เพื่อเป็นการอนุเคราะห์การระงับการวิวาทระหว่างพระประยูรญาติทั้งหลายในเรื่องการแบ่งแม่น้ำโรหิณี (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส , 2505 : 384) บทบาทด้านไกลเกลี่ยข้อพิพาทนี้ ถึงแม้ว่าจะไม่ใช่บทบาทหลักที่พระสงฆ์จะต้องปฏิบัติเสียทีเดียว แต่ก็เป็นการช่วยจรรโลงสังคมให้สงบสุข เพราะเมื่อใดที่สังคมวุ่นวายพระสงฆ์ซึ่งเป็นสมาชิกในสังคมก็ย่อมจะต้องได้รับผลกระทบด้วยเช่นกัน

3.2.4 บทบาทด้านเป็นที่ประกอบพิธีกรรม

พิธีกรรมที่ปรากฏอยู่ในวัดสมัยพุทธกาล ส่วนใหญ่แม้จะเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพิธีสงฆ์เสียเป็นส่วนใหญ่ แต่ก็ยังมีพิธีกรรมบางอย่างที่ชุมชนได้มีส่วนเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย ซึ่งบทบาทด้านเป็นที่ประกอบพิธีกรรมนี้ปรากฏเห็นอยู่เสมอในพุทธกาลคือ

ก. การลงอุโบสถ คือการที่พระสงฆ์รวมตัวกันเพื่อฟังพระปาฏิโมกข์ในทุก ๆ 15 วัน การลงอุโบสถนี้เป็นกิจกรรมสำคัญที่มีกำหนดไว้ในพระวินัย พระพุทธเจ้าทรงเล็งเห็นความสำคัญที่จะให้พระสงฆ์ได้มีการทบทวนสิกขาบทที่ทรงบัญญัติ ดังปรากฏในพระไตรปิฎกดังนี้

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จไป ณ. ที่สังัด หลีกเร้นอยู่ ได้มีพระปริวิตกแห่งพระทัยเกิดขึ้นอย่างนี้ว่า ไฉนหนอเราพึงอนุญาตสิกขาบทที่เราบัญญัติแล้วแก่ภิกษุทั้งหลายให้เป็นปาฏิโมกข์เทศของพวกเธอ ปาฏิโมกข์เทศนั้นจัดเป็นอุโบสถกรรมของพวกเธอ ครั้นเวลาสายฉันท์พระองค์เสด็จออกจากที่เร้นแล้ว ทรงทำธรรมิกถาในเพราะเหตุเป็นเค้ามูลนั้น ในเพราะเหตุแรกเกิดนั้นแล้วรับสั่งแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลายเราไปในที่สังัด หลีกเร้นอยู่ ณ. ตำบลนี้ ได้มีความปริวิตกแห่งจิตเกิดขึ้นอย่างนี้ว่า ไฉนเราพึงอนุญาตสิกขาบทที่เราบัญญัติแล้วแก่

ภิกษุทั้งหลายให้เป็นปาทิโมกฺขเทศของพวกเธอ ปาทิโมกฺขเทศนั้นจักเป็นอุโบสถกรรมของพวกเธอ ดังนี้ ดูกรภิกษุทั้งหลายเราอนุญาตให้สวดปาฏิโมกฺข
(วิ. มหา. 4 / 149 / 167 – 168)

ข. การปวารณา ตามพระวินัยกำหนดให้พระสงฆ์ต้องกระทำการปวารณาพร้อมกัน เพื่อให้พระสงฆ์ที่จำพรรษาในวัดเดียวกันได้กล่าวตักเตือนกัน ดังข้อความในพระไตรปิฎกคือ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุทั้งหลายอยู่จำพรรษาแล้วปวารณาด้วยเหตุ 3 สถาน คือ ด้วยได้เห็น 1 ด้วยได้ฟัง 1 ด้วยสงสัย 1 การปวารณานั้นจักเป็นวิธีเหมาะสมเพื่อการว่ากล่าวกันและกัน เป็นวิธีออกจากอาบัติเป็นวิธีเคารพพระวินัยของพวกเธอ
(วิ. มหา. 4 / 226 / 260)

การเปิดโอกาสให้ภิกษุได้กล่าวตักเตือนกัน หลังจากที่ได้จำพรรษาร่วมกันทำให้สังคมสงฆ์เกิดความสงบเรียบร้อยดีงาม ในการรักษาพระวินัย เพราะหากภิกษุองค์ใดทำผิดก็ได้รับการตักเตือนจากเพื่อนภิกษุด้วยกันจะได้แก้ไขปรับปรุงให้ดีขึ้นไม่ให้เป็นผลเสียแก่พรหมจรรย์ ซึ่งเป็นผลดีแก่สังคมสงฆ์โดยรวม และเป็นประโยชน์ต่อพุทธศาสนาด้วย

ค. การอุปสมบท การอุปสมบทเป็นการรับเอาคุณุตรที่ปรารถนาจะเข้ามาบวชเป็นพระสงฆ์ พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ทำเป็นการสงฆ์ คือทำเป็นสังฆกรรมให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัยอย่างหนึ่งในคณะสงฆ์ ดังปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็แลพวกเธอพึงให้อุปสมบทอย่างนี้ ภิกษุผู้ฉลาดผู้สามารถพึงประกาศให้สงฆ์ทราบ ด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจาว่าดังนี้ ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ผู้มีชื่อนี้ ผู้นี้เป็นอุปสัมปทาเปกขะของท่าน ผู้มีชื่อนี้ถ้าพร้อมพรังของสงฆ์ถึงที่แล้วสงฆ์ พึงอุปสมบทผู้มีชื่อนี้เป็นอุปัชฌาย์ นี่เป็นญัตติ
(วิ. มหา. 4 / 85 / 78)

การอุปสมบทเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชุมชนที่สำคัญอีกพิธีกรรมหนึ่งเพราะลูกหลานของชาวบ้านได้เข้ามาบวชเป็นพระสงฆ์ เพื่อทำหน้าที่จรรโลงศาสนาต่อไป

ง. การกรานกฐิน กฐินแปลว่า ไม้สะดึงที่ลาด หรือทางออกเพื่อชิงจิวรเย็บ มีพระพุทธานุญาตไว้เพื่อขยายเขตทำจิวรให้ยาวออกไปกว่าปกติ โดยปกติเขตทำจิวรเพียงท้ายฤดูฝน ได้กรานกฐินแล้วเขตนั้นขยายยาวออกไปตลอดฤดูหนาว การกรานกฐิน คือเมื่อมีผ้าเกิดขึ้นแก่สงฆ์ในกาลที่กำหนดไว้ตามพระวินัยพอที่จะทำเป็นไตรจีวรผืนใดผืนหนึ่งได้ สงฆ์พร้อมใจกันยกให้แก่ภิกษุผู้มีคุณสมบัติตามที่กำหนดไว้ในวินัย ภิกษุผู้ได้รับผ้านั้นต้องเอาไปทำเป็นจีวรให้แล้วเสร็จในวันนั้น แล้วมาบอกแก่คณะสงฆ์ผู้ยกผ้านั้นให้เพื่ออนุโมทนา และเมื่อคณะสงฆ์อนุโมทนามาก็เป็นอันว่าได้กรานกฐินถูกต้องตามพระวินัย (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส , 2538 : 73) การกรานกฐินเป็นข้อปฏิบัติที่สำคัญในสังคมสงฆ์ ในการกรานกฐินนี้ชาวบ้านจะมีส่วนเข้ามาเกี่ยวข้องในด้านการทำบุญถวายกฐินแก่พระภิกษุทั้งหลาย

๑. **การระงับอธิกรณ์** อธิกรณ์คือเรื่องที่เกิดขึ้นแล้วต้องจัดทำด้วยคณะสงฆ์ให้สำเร็จด้วยดี เป็นกิจกรรมของวัดอย่างหนึ่งที่พระพุทธเจ้าได้อนุญาตให้กระทำการเป็นการสงฆ์ อธิกรณ์มี 4 อย่าง คือ

1. **วิวาทาธิกรณ์** ได้แก่การโต้เถียงทะเลาะกันในเรื่องพระธรรมวินัย วิวาทาธิกรณ์นี้สงฆ์จะต้องวินิจฉัยตัดสินว่าเรื่องที่วิวาทกันนั้นอย่างไรเหตุอย่างไรผิด

2. **อนุวาทาธิกรณ์** คือการใจทักกันว่าต้องอาบัติของภิกษุและสงฆ์จะต้องวินิจฉัยว่าจริงหรือไม่จริง

3. **อาบัติตาธิกรณ์** คือการที่ภิกษุต้องอาบัติแล้วถูกปรับว่าเป็นอาบัติ จะต้องกระทำให้พ้นโทษตามพระวินัย

4. **กิจจาธิกรณ์** คือกิจที่คณะสงฆ์จะพึงกระทำให้สำเร็จตามพระวินัย เช่นการให้อุปสมบท เป็นต้น

(สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส , 2508 : 223)

สรุปแล้วบทบาททั้งหมดข้างต้นที่ปรากฏอยู่ในสมัยพุทธกาลล้วนเป็นบทบาทที่มีความสำคัญต่อการสืบทอดพระศาสนา เป็นบทบาทที่พระสงฆ์ในสมัยพุทธกาลให้ความสำคัญยึดถือปฏิบัติมาโดยตลอด แม้บทบาทที่กระทำต่อชุมชนก็เป็นบทบาทที่ไม่เกินเลยขอบเขตของพระธรรมวินัยแต่อย่างใด

3.3 บทบาทและหน้าที่ของวัดต่อชุมชนในอดีตของสังคมไทย

วัดเป็นสถาบันทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญและมีความผูกพันเกื้อกูลสังคมมากในสังคมไทย คนไทยในทุกยุคทุกสมัยให้ความสำคัญกับวัดมาก จนกล่าวได้ว่าวัดเป็นสถาบันหนึ่งในสังคมที่มีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนไทยตั้งแต่เกิดจนตาย วัดและชาวบ้านต่างก็เกื้อกูลอาศัยซึ่งกันและกันทั้งสองฝ่ายเพื่อความมีชีวิตรที่สงบสุขในสังคม และเป็นความสมดุลที่ต่างฝ่ายต่างเต็มใจช่วยเหลือดูแลซึ่งกันและกัน ดังนั้นวัดจึงเป็นสถานที่ ๆ พระสงฆ์อยู่อาศัยและดำเนินกิจกรรมทางสงฆ์ ในขณะเดียวกันก็ใช้เป็นที่เกี่ยวข้องกับประชาชนด้วย วัดจึงเป็นศูนย์กลางในการปฏิบัติหน้าที่ของพระสงฆ์ ในขณะเดียวกันบทบาทของวัดได้พัฒนาขึ้นตามลำดับของกาลเวลา วัดและพระสงฆ์มีบทบาทเกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ทุกอย่างและในทุกกระยะแห่งชีวิตประชาชน วัดจึงกลายเป็นส่วนหนึ่งของสังคม และเป็นศูนย์กลางของสังคมด้วย พระราชวรมณี (2525 : 205 – 206) ได้สรุปบทบาทของวัดตั้งแต่ในอดีตเอาไว้ดังนี้

1. เป็นสถานศึกษา สำหรับชาวบ้านส่งกุลบุตรมาอยู่รับใช้พระ รับการฝึกอบรมทางศีลธรรมและเล่าเรียนวิชาการต่าง ๆ ตามที่มีสอนในสมัยนั้น

2. เป็นสถานสงเคราะห์ ที่บุตรหลานชาวบ้านที่ยากจนได้มาอาศัยเลี้ยงชีวิตอยู่และศึกษาเล่าเรียนด้วยตลอดถึงผู้ใหญ่ที่ขัดสนมาอาศัยเลี้ยงชีพ

3. เป็นสถานพยาบาล ที่แจกจ่ายบอทยาและรักษาผู้เจ็บป่วยตามภูมิรัฐของคนสมัยนั้น

4. เป็นที่พักคนเดินทาง

5. เป็นสโมสร ที่ชาวบ้านมาพบปะสังสรรค์ หย่อนใจหาความรู้เพิ่มเติม

6. เป็นสถานบันเทิง ที่จัดงานเทศกาลและมหรสพต่าง ๆ สำหรับชาวบ้านทั้งหมด

7. เป็นศูนย์กลางศิลปวัฒนธรรม ที่รวบรวมศิลปกรรมต่าง ๆ ของชาติตลอดจนเป็นเสมือนพิพิธภัณฑ์

8. เป็นที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เป็นที่ปรึกษา แก้ปัญหาชีวิตครอบครัวและความทุกข์ต่าง ๆ

9. เป็นคลังพัสดุ สำหรับเก็บของต่าง ๆ ซึ่งชาวบ้านจะได้ใช้ร่วมกันเมื่อมีงานที่วัดหรือยืมไปใช้เมื่อตนมีงาน

10. เป็นศูนย์กลางการบริหารหรือปกครอง ที่กำนันผู้ใหญ่บ้านจะเรียกลูกบ้านมาประชุมกันบอกแจ้งกิจการต่าง ๆ (ในยามสงครามอาจใช้เป็นที่ชุมนุมทหารด้วย)

11. เป็นที่ประกอบพิธีกรรม หรือให้บริการด้านพิธีกรรมอันเป็นเรื่องผูกพันกับชีวิตของทุกคนในระยะต่าง ๆ ของชีวิต

จากบทบาททั้งหมดในข้างต้นเป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นว่า ชุมชนในอดีตของไทยนั้นผูกพันอยู่กับวัดเป็นอย่างมากยิ่ง การแสดงออกทุกอย่างในชีวิตประจำวัน แทบจะเกี่ยวข้องกับวัดทั้งสิ้น ทำให้ชาวบ้านในอดีตได้ยึดถือหลักธรรมคำสอนทางศาสนาไปประพฤติปฏิบัติโดยอัตโนมัติ วัดในฐานะที่เป็นศูนย์กลางของความดีงาม และความองอาจทางใจ ได้มีโอกาสช่วยจัดระเบียบในสังคมให้เกิดความสงบเรียบร้อย ความสามัคคีร่วมมือร่วมใจกันในการพัฒนาชุมชนให้เจริญก้าวหน้า ทุกกิจกรรมที่ชาวบ้านร่วมมือกับวัด ล้วนก่อให้เกิดแต่สิ่งดีงามและเป็นประโยชน์แก่ชุมชนแทบทั้งสิ้น สาเหตุที่ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชนผูกพันกันอย่างลึกซึ้งและราบรื่นมาโดยตลอดในอดีต น่าจะมาจากสาเหตุดังนี้คือ

1. เนื่องจากสังคมไทยมีศาสนาพุทธเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางใจ การยึดถือพระธรรมคำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นเครื่องนำทางให้กับชีวิต จึงเป็นสิ่งที่ชาวไทยให้ความสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมไทยในอดีตจะตระหนักถึงความสำคัญข้อนี้เป็นอย่างดี ด้วยเหตุนี้ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์ ซึ่งถือว่าเป็นหนึ่งในพระรัตนตรัย กับชาวบ้านในชุมชนจึงมีความผูกพันกันแน่นแฟ้น ชาวบ้านเองก็ให้ความสำคัญในการปฏิบัติธรรมเช่นเดียวกัน แต่ต่างกันตรงที่พระสงฆ์จะอุทิศตัวให้การปฏิบัติธรรมมากกว่า เสียสละความสุขทางโลก เพื่อทุ่มเทต่อการประพฤติได้เต็มที่

การที่พระสงฆ์เป็นผู้ตั้งใจปฏิบัติธรรมเช่นนี้ ได้ทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับชาวบ้านขึ้นมาอีกระดับหนึ่ง คือชาวบ้านมาคิดว่าพระสงฆ์เป็นผู้ที่มีความเสียสละมาก มีจิตใจเข้มแข็ง ท่านได้อุทิศตัวให้การปฏิบัติ บุคคลเช่นนี้น่าเคารพยกย่องสรรเสริญ เพราะฉะนั้นเราควรช่วยเหลือท่าน ท่านต้องการที่จะปฏิบัติธรรมได้เต็มที่ จะมามัวหาเลี้ยงชีพไม่ได้ เพราะฉะนั้นเราควรส่งเสริมท่านโดยถวายปัจจัย 4 แก่ท่าน เมื่อชาวบ้านช่วยเลี้ยง ท่านก็ไม่ต้องมากังวลเรื่องปัจจัย 4 แล้ว ท่านก็ได้ปฏิบัติธรรมเต็มที่ เมื่อพระสงฆ์มีโอกาสปฏิบัติธรรมมากกว่าชาวบ้าน ท่านรู้เข้าใจธรรมมากกว่าหรือได้บรรลุธรรมแล้ว ท่านก็ตอบแทนด้วยความเมตตากรุณา โดยเอารธรรมที่ได้เล่าเรียนปฏิบัติได้สูงกว่านั้นมาเผยแผ่แก่ชาวบ้าน นับว่าเป็นหลักการตอบแทนซึ่งกันและกัน เป็นหลักธรรมในพระพุทธศาสนาอย่างหนึ่ง (พระราชวรมณี , 2527 : 11 - 12)

ด้วยเหตุนี้ชาวบ้านจึงนิยมมาฟังธรรมและทำบุญที่วัด วัดจึงสถานที่ที่เหมาะสมในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งกิจกรรมทางสังคม และกิจกรรมทางศาสนา

2. สังคมพุทธเป็นสังคมที่เปิดกว้างในการนับถือศาสนา ไม่มีการแบ่งชั้นวรรณะ วัดจึงเป็นที่เปิดกว้างสำหรับชนทุกชั้น ทุกคนมีสิทธิ์เข้ามาบวชได้เท่าเทียมกัน วัดจึงที่บริการประชาชนได้ทุกชนชั้น ผู้ที่บวชนั้นเลือกเอง คือคิดตัดสินใจจะบวช ไม่ใช่เป็นผู้ถูกเลือก และเมื่อบวชแล้วเห็นว่าเป็นไปไม่ไหว ชีวิตของพระลำบากยากแค้นเกินไป ความเพียรพยายามถดถอย ก็มีเสรีภาพที่จะสละเพศ คือสึกออกมาได้ เป็นอันว่าจะเลือกบวชหรือเลือกสึกก็ได้ ทุกคนมีสิทธิ์ที่จะบวชและสึกเหมือนกัน (พระราชวรมณี , 2527 : 11) ดังนั้นผู้ที่เข้ามาวัดจึงสามารถที่จะเลือกทำกิจกรรมต่าง ๆ หรือเลือกที่จะปฏิบัติ ได้หลายอย่างในวัด ไม่ว่าจะเป็นการอยู่ปฏิบัติธรรมโดยการบวชเข้า

มา หรือ กระทำบุญกุศล ฟังธรรม ฯ จึงทำให้วัดกับชาวบ้านมีความผูกพันที่ใกล้ชิดต่อกัน ชาวบ้านมีความไว้วางใจที่จะปรึกษาหารือกับพระสงฆ์ หรือความช่วยเหลือจากพระสงฆ์ได้โดยง่าย

3. การทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่วัดล้วนประหยัดค่าใช้จ่ายเพราะวัดเป็นสถานที่ที่ประชาชนได้ช่วยกันสร้างขึ้น มาด้วยความศรัทธาและด้วยความร่วมมือร่วมใจกัน จึงทำให้เกิดความรู้สึกว่าวัดเป็นของทุกคน การใช้พื้นที่หรือ บริเวณของวัด หรือสิ่งก่อสร้างอื่น ๆ ในการจัดงาน จึงเป็นการประหยัดค่าใช้จ่าย และเป็นการสะดวกในการ ดำเนินงาน เพราะวัดอยู่ศูนย์กลางของชุมชน การคมนาคม เดินทางไปมาสะดวก การประชาสัมพันธ์ไม่ยุ่งยาก ทำให้การใช้จ่ายในหลายด้านลดลงได้มาก นอกจากนี้พระสงฆ์ยังเป็นบุคคลที่เป็นผู้นำชาวบ้าน ไม่นั่นสอนให้ ชาวบ้านฟุ่มเฟือย การจัดงานพิธีต่าง ๆ จึงอยู่ในกรอบของความพอเหมาะพอดี ชาวบ้านทุกคนชั้นสามารถเข้ามา มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมได้ทุกคน ตั้งแต่เด็กจนถึงผู้ใหญ่ จึงกล่าวได้ว่าการจัดงานที่วัดเป็นการประหยัดทั้งค่า ใช้จ่ายส่วนสถานที่ แรงงาน และอื่น ๆ ได้มาก

4. เมื่อพระสงฆ์ในวัดประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในความดีงาม ชาวบ้านก็นิยมมาปรึกษาหารือ หรือขอคำ แนะนำในการดำรงชีวิต แม้จะมีชาวบ้านบางกลุ่มไม่ได้สนใจในการปฏิบัติธรรมพอ หรือบุคคลบางกลุ่มสนใจแค่ เพียงพิธีกรรมที่กระทำกันในวัดเท่านั้น แต่การที่มีสิ่งดึงดูดให้คนเหล่านั้นหันมาสนใจมาวัดก็เท่ากับว่าเป็นการ สอนเขาให้การกระทำความดี โดยทางอ้อมได้ ซึ่งก็เป็นบทบาทสำคัญที่พระสงฆ์ในอดีตได้ตระหนักอยู่เสมอ พระ ก็นิมนต์ให้โดยข้อผูกมัดทางสังคมที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่าจะต้องอนุเคราะห์ประชาชนด้วยการให้ธรรมทานแก่เขา ด้วย เวลาที่เหลือจากการปฏิบัติ ก็เป็นเวลาว่างที่จะใช้ประโยชน์ให้เต็มที่ ไม่มีภาระเรื่องอื่น ๆ ที่เป็นส่วนตัวมาก หมาย สละเวลาได้เต็มที่ แม้แต่การที่พระเป็นผู้ไม่มีครอบครัวปราศการกังวล ก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้พระจะทำงาน ในเรื่องที่จะช่วยเหลือประชาชนได้มากขึ้นด้วย (พระมหาประยุทธ์ ปยุตโต , 2512 : 63) พระสงฆ์จึงเป็นผู้เหมาะ ที่จะแทรกคำสอนลงในพิธีกรรมทั้งทางสังคมและทางศาสนาได้ดี ทำให้ประชาชนมีความรู้สึกผูกพันและอยาก จะมาที่วัดอยู่เนื่อง ๆ

5. การมาจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่วัดทำให้เกิดความสามัคคีขึ้นในหมู่ประชาชนในชุมชนเดียวกัน การรวม กลุ่มกันในการดำเนินงานที่เกี่ยวกับชุมชนจึงเกิดขึ้นอยู่บ่อยครั้ง ซึ่งการประชุมกันก็จะมีการจัดกันที่วัด โดยมักมี พระสงฆ์เป็นประธานในการประชุม ดังนั้นการกระทำกิจกรรมในชุมชนจึงมีคำสอนทางศาสนาแทรกอยู่ตลอด ทำ ให้ชาวบ้านได้รับคำสอนทางศาสนาที่ละเอียด ที่ละน้อย เมื่อมาวัดบ่อยๆ ก็ยังทำให้เกิดความผูกพันกับวัดและ พระสงฆ์ ที่เป็นผู้เผยแผ่ธรรม ดังนั้นเวลาที่เข้าไปในการมาวัดจึงการสร้างคุณภาพจิตใจให้กับชาวบ้านให้เห็นคุณ ค่าของการมาวัด ซึ่งความเชื่อและความศรัทธานี้จะถูกปลูกฝังไปยั้งเด็ก ๆ ในชุมชนด้วยเช่นกัน จึงทำให้วัดผูกพัน กับชาวบ้านอย่างยากที่จะแยกออกจากกัน ในอดีตวัดและพระสงฆ์จึงมีบทบาทมากในการสร้างสรรค์ชุมชนให้ เกิดความสงบสุข และเป็นระเบียบเรียบร้อย

ดังนั้นการที่วัดเป็นศูนย์กลางในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ทำให้พระสงฆ์กลายเป็นผู้นำทางจิตใจ และเป็น ศูนย์รวมความร่วมมือนั้นนี้อาจเกิดจากปัจจัยหลายอย่างเช่น การเป็นที่ประกอบพิธีกรรม หรือให้บริการในด้านนี้ เป็นต้น แต่สิ่งเหล่านั้นไม่ใช่ข้อสำคัญ ปัจจัยสำคัญนั้นอยู่ที่ความรู้สึกว่าพระสงฆ์เป็นผู้ประพฤติธรรม มีความ บริสุทธิ์อย่างหนึ่ง เป็นผู้เสียสละบำเพ็ญตนเพื่อผลประโยชน์ของประชาชนโดยบริสุทธิ์ใจอย่างหนึ่ง และที่น่าจะ สำคัญที่สุดคือ ความรู้สึกที่พระสงฆ์เป็นผู้มีสติปัญญารอบรู้วิชาการต่าง ๆ ทุกอย่างเหนือกว่าพวกตน สามารถ เป็นที่ปรึกษาแนะนำชาวบ้านในปัญหาต่าง ๆ ได้ทั่วไป อันเป็นความรู้สึกในฐานะศิษย์กับอาจารย์ เป็นเครื่อง รักษาความเคารพเชื่อถือได้ยั่งยืนมั่นคง รวมไปถึงปัจจัยสำคัญ 3 อย่าง ที่เชิดชูฐานะของพระสงฆ์ในสังคม คือ ความ

บริสุทธิ์ ความเสียสละบำเพ็ญประโยชน์ และความเป็นผู้นำทางสติปัญญา (พระมหาประยุทธ์ ปยุตฺโต 2512 : 18) ดังนั้นเมื่อพระสงฆ์เป็นผู้นำทางสังคมได้ดี จึงเป็นการก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งทางสถาบันศาสนาและสถาบันทางสังคมด้วย คือทำให้ศาสนาได้เผยแผ่ขยายไปสู่ชุมชนอย่างมั่นคงอันก่อประโยชน์มากมายให้กับสังคมด้วย เพราะประชาชนในสังคมสามารถนำคำสอนทางศาสนาไปใช้ในการดำเนินชีวิตและการแก้ปัญหาต่าง ๆ มากมายที่เข้ามาในชีวิตได้เป็นอย่างดี กล่าวได้ว่าพระสงฆ์และวัดได้สร้างคุณประโยชน์ต่างๆ และมีบทบาทมากในสังคมไทยในอดีต

แต่ในปัจจุบันบทบาทหลาย ๆ บทบาทของวัดได้ถูกปรับเปลี่ยนไป หรือ ไม่ก็สูญหายไปจากสังคมไทย กล่าวได้ว่าวัดที่เคยมีบทบาทมากแก่ชุมชนไทยในอดีตก็มีหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐเข้ามาดำเนินการแทนแทบจะทุกบทบาท ซึ่งบทบาทที่ได้สูญหายไป เช่น บทบาทเป็นสถานพยาบาล บทบาททางด้านการจัดการศึกษาแก่ชุมชน และบทบาทด้านเป็นสถานสงเคราะห์ เหล่านี้ล้วนมีองค์กรของรัฐเข้ามารับผิดชอบแทนทั้งสิ้น นอกจากนี้บทบาทด้านอื่นที่ปฏิบัติกันอยู่ก็ถูกปรับเปลี่ยนไปจนแทบจะไม่คงลักษณะเดิม ๆ ไว้ ด้วยเหตุนี้วัดในปัจจุบันจึงประสบปัญหาหลายอย่างเกี่ยวกับบทบาทในด้านต่างๆ ที่ปฏิบัติต่อชุมชนในปัจจุบัน

3.4 ปัญหาที่พบเกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่ของวัดในปัจจุบัน

ในปัจจุบันวัดส่วนใหญ่โดยเฉพาะที่ตั้งในชุมชนเมืองไม่ได้เป็นศูนย์กลางทางสังคมเหมือนแต่ก่อน พระสงฆ์ก็ไม่ได้รับการยอมรับจากประชาชนในฐานะผู้นำทางปัญญาเท่าที่ควร สภาพความเป็นจริงของวัดในปัจจุบันก็ด้อยความสำคัญลงชาวบ้านที่เข้ามาวัดก็มีจุดประสงค์ที่ไม่ได้เป็นไปอย่างในอดีต สาเหตุของคนที่ไม่ไปวัดในปัจจุบัน เพราะมีลูกหลานบวชตามประเพณี หรือบางคนก็ไปขอตัวเลข (ให้พระสงฆ์บอกไปให้ห่วย) บ้างก็ต้องการดูหมอ สะเดาะเคราะห์ รดน้ำมนต์ แสวงหาพระเครื่องราง เป็นต้น นอกจากนี้ก็ไปวัดเพื่อแสวงหาความสงบ ส่วนใหญ่มักเป็นคนสูงอายุ หลีกเลี้ยงความรำคาญที่บ้านหรือต้องการหลบลูกหลานเพื่อไปศึกษาและปฏิบัติธรรม ในบางกลุ่มก็ไปวัดเพื่อเที่ยวงานวัด เมื่อมีเทศกาลงานวัดจะมีคนไปวัดเพื่อหาความสนุกสนานกันเป็นครั้งคราวเป็นพิเศษ เพราะเชื่อว่าได้บุญด้วย ได้ความสนุกสนานด้วย นอกจากนี้ก็ไปวัดเพื่อศึกษาศิลปกรรม และค้นคว้าวิชาบางอย่างที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ซึ่งอาจจะต้องไปใช้บริการห้องสมุด หรือถามไถ่กับพระสงฆ์ ในบางกลุ่มไปวัดเพื่ออาศัยเป็นที่พำนัก เช่นในกรณีของผู้ไปเรียนหนังสือ ผู้พักอยู่ในวัดบางประเภท รวมทั้งผู้บวชแล้วสึกแต่ยังหาที่อยู่ไม่ได้ บ้างก็ไปวัดเพราะพิธีกรรม เช่น เรื่องการบวช การตาย ไปร่วมเผาศพผู้ตาย รวมทั้งผู้แสวงหาหนังสือจากงานศพ ส่วนประชาชนที่จัดงานต่างๆ อาจจะไปวัดเพื่อยืมของใช้ พุทธศาสนิกชนเวลาจะจัดงานบางอย่างซึ่งมีพิธีเกี่ยวกับศาสนาก็มักจะไปวัดเพื่อยืมสิ่งของเช่น โต๊ะหมู่บูชา อาสนสงฆ์ กระโถน เสื่อ เป็นต้น และรวมทั้งไปนิมนต์พระ ในกรณีของนักการเมืองมักใช้วัดเป็นเวทีหาเสียงในชนบท ซึ่งเห็นได้ชัดกว่าในกรุง เพราะในชนบทเคารพและเชื่อฟังพระ ส่วนในกรุงนี้นักการเมืองใช้วัดเป็นเวทีหาเสียงเท่านั้น พระสงฆ์และวัดไม่ได้มีอิทธิพลต่อการได้หรือไม่ได้เป็นนักการเมืองเท่าใด ส่วนในกลุ่มของพวกมิชชันนารีไปวัดเพื่อขโมยของวัด เช่น โบราณวัตถุ และศิลปกรรมต่าง ๆ ในวัด เพื่อเอาไปขาย จึงปรากฏว่าสิ่งของดังกล่าวที่มีอยู่ในวัด ซึ่งเป็นเสมือนพิพิธภัณฑ์นั้นถูกโจรกรรมไปเป็นจำนวนมาก บางแห่งพระภิกษุผู้เฝ้าก็ได้รับอันตรายถึงชีวิต

ในปัจจุบันนี้วัดกับชุมชนไม่ได้มีความสัมพันธ์กันอย่างลึกซึ้งเช่นแต่ก่อน โดยเฉพาะวัดในเมือง เพราะตัวกำหนดสังคมที่สำคัญ ๆ ไม่ใช่วัดอีกต่อไปแต่เป็นเรื่องของเศรษฐกิจและการเมือง บทบาทของวัดที่พอจะเหลืออยู่บ้างก็มักจะผิดเพี้ยนไปจากเดิมคือ

1. แต่ก่อนนั้นวัดเป็นที่พำนักของพระภิกษุสามเณรอย่างเดียว แต่ในปัจจุบันก็ขยายเป็นที่อยู่ของคฤหัสถ์มากยิ่งขึ้น

2. วัดซึ่งเคยเป็นที่บวชเรียนลูกหลานชาวบ้านในท้องถิ่น ก็กลายเป็นที่บวชของคนหนุ่มจากท้องถิ่นอื่น ซึ่งผู้มาบวชบางคนไม่ทราบประวัติความเป็นมาด้วยซ้ำ นับเป็นจุดอันตรายจุดหนึ่งต่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนาด้วย

3. วัดบางวัดเคยเป็นสถานที่ทำบุญบำเพ็ญกุศลของชาวบ้านตามแบบลัทธิเถรวาท ก็ได้ถูกเปลี่ยนให้มีสภาพคล้าย ๆ กับโรงพระตามวัดมหายานในต่างประเทศไปเป็นจำนวนมาก

4. แต่ก่อนวัดซึ่งเคยเป็นระเบียบเรียบร้อย สะอาด ร่มรื่น เป็นที่ดึงดูดใจชาวบ้านให้เข้าไปพักผ่อนหย่อนใจ ก็กลายเป็นวัดที่ขาดระเบียบ สกปรก และขาดความร่มรื่น ซึ่งทำให้ความศรัทธาปสาทะของประชาชนที่มีต่อวัดลดน้อยลง ประชาชนก็เลยไม่อยากเข้าวัด

5. วัดซึ่งเคยเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมทางสังคมก็ถูกเปลี่ยนแปลงไปให้มีสภาพเป็นอย่างอื่น

นอกจากนี้ในสภาพที่สังคมซับซ้อนขึ้น หลายหน่วยงานของรัฐเข้ามารับหน้าที่บางอย่างแทนพระสงฆ์และวัด จึงทำให้บทบาทของวัดที่มีต่อชุมชนลดลงมากกว่าสมัยก่อน จึงทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชนมีน้อยลงไปด้วย ประกอบกับหน้าที่หลักของพระสงฆ์คือเผยแผ่ธรรมะ และเป็นผู้นำการปฏิบัติ พัฒนาและให้คำปรึกษาด้านจิตใจ โดยเฉพาะบทบาทด้านเผยแผ่ธรรมะนั้น เป็นบทบาทหลักของพระสงฆ์ทุกรูปที่พึงกระทำแต่ส่วนใหญ่ก็ทำไม่ได้ดีเท่าที่ควร ซึ่งปัญหาและช่องว่างในการเผยแผ่ธรรมะนี้ มีประเด็นที่น่าสนใจ (คณะกรรมการจัดทำแผนพัฒนาจิตใจ สภาลังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย , 2528 : 65 -66) คือ

1. การเผยแผ่หลักธรรมะของพระพุทธศาสนายังไม่มีประสิทธิภาพพอ เนื่องจากพระภิกษุ สามเณร หรือผู้นำทางศาสนายังขาดความรู้และทักษะที่เพียงพอในการเผยแผ่ธรรมะ ขาดเครื่องมือสื่อสารที่น่าสนใจ ภาษาที่ใช้ไม่เป็นที่เข้าใจสำหรับประชาชน อีกทั้งมีความขาดแคลนพระภิกษุ สามเณรผู้ทรงคุณวุฒิ ทั้งด้านปริมาณ และคุณภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตชนบท

2. ขาดองค์กรกลางระดับชาติที่รับผิดชอบในการฝึกอบรม และส่งเสริมพระวิทยากรให้มีความรู้ ความสามารถ และการบริหารงานของคณะสงฆ์ยังไม่เอื้ออำนวยต่อการศึกษาและการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

3. ศาสนสถานบางแห่งไม่เป็นศูนย์กลางด้านการพัฒนาชุมชนเท่าที่ควร และไม่เป็นสถานที่ที่ชักจูงใจให้ศาสนิกชนเข้าไปศึกษาอบรมปฏิบัติธรรม ทำให้ประชาชนเหินห่างจากศาสนามากขึ้น

4. ผู้บริหารคณะสงฆ์และพระภิกษุสามเณรที่ทำหน้าที่ในการเผยแผ่ศาสนาและการพัฒนาจิตใจ ไม่ทราบว่ามีการพัฒนาจิตใจในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (ฉบับที่ 5 และฉบับที่ 6) และไม่ทราบสาระสำคัญของแผน จึงไม่สามารถพัฒนาจิตใจประชาชนกลุ่มเป้าหมาย ให้สอดคล้องกับนโยบายและเป้าหมายของแผนที่กำหนดไว้ นอกจากนี้ยังทำให้ขาดการประสานงานกับหน่วยงานของรัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้อง

5. พระภิกษุสามเณรไม่น้อยมุ่งเน้นการพัฒนาทางวัตถุมากเกินไป มีการเรียกรับทำบุญสร้างวัดมากขึ้น จำเป็น ทำให้การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดไม่เกิดประโยชน์ต่อการเผยแผ่ธรรมะ ซึ่งเป็นเรื่องที่สำคัญของการพัฒนาจิตใจ ทำให้บทบาทของวัดและพระสงฆ์ในด้านการพัฒนาจิตใจลดน้อยลงมาก

นอกจากนี้ จำนวนคดี อติวิฆนลลิตี (2525 : 151) ยังได้สรุปสาเหตุอีกหลายประการที่มีส่วนทำให้เป็นอุปสรรคในการเผยแพร่ธรรมะ ซึ่งพอที่จะสรุปได้ดังนี้

1. ความไม่เข้าใจในหลักพระพุทธศาสนาที่แท้จริงของชาวไทยพุทธส่วนใหญ่ ที่เป็นชาวพุทธแต่เพียงชื่อหรือตามล้ามะโนครวั จึงเกิดมีการตีความหมายของธรรมะ
2. ชาวไทยจำนวนมากซึ่งได้รับการศึกษาแบบตะวันตกมักจะตำหนิและวิจารณ์ศาสนาพุทธในประเทศไทยตามแนวที่ชาวตะวันตกได้ทำมาแล้ว โดยไม่คำนึงว่าทวารวดีธรรมเช่นนั้นมีเหตุผลที่จำเป็นจริงหรือไม่ จึงทำให้เกิดความเสียหายแก่สถาบันสงฆ์ไทยในสวนรวม
3. วิฆนธรรมและอารยธรรมตะวันตก ได้มีบทบาทมากขึ้นในสังคมเมืองซึ่งเป็นสาเหตุให้วิฆนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีคล้ายบทบาทลงไปมาก และมีผลกระทบไปถึงบทบาทของสถาบันสงฆ์ไทยด้วย
4. สถาบันสงฆ์ไทยในสังคมเมืองได้รับการวิจารณ์ว่าพระสงฆ์ไม่ได้มีประโยชน์แก่สังคม มีบทบาทเฉพาะแต่ในด้านการทำพิธีกรรมอย่างเดียว
5. มีพระสงฆ์บางรูปก่อความเสื่อมเสียแก่หมู่สงฆ์ส่วนใหญ่ โดยปฏิบัติผิดพระธรรมวินัย ทำให้ประชาชนคลายความศรัทธาต่อสถาบันสงฆ์ไทยโดยสวนรวม
6. ปัญหาที่มีผู้พยายามทำลายสถาบันสงฆ์ไทยทั้งทางตรงและทางอ้อมหรือทั้งที่เจตนาและไม่เจตนา
7. ปัญหาความลำสมัยในการศึกษาของพระสงฆ์ซึ่งล้าหลังและไม่ทันสมัย
8. ปัญหาการปกครองของคณะสงฆ์ที่ล้าสมัยและไม่ทันต่อสภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคม
9. ปัญหาทางการเมืองซึ่งเข้ามาเกี่ยวข้องกับสถาบันสงฆ์ไทยโดยนักการเมือง
10. ปัญหาผู้แสวงหาผลประโยชน์จากพระศาสนา

จากการที่พระสงฆ์และวัดไม่ได้กระทำให้บทบาทหลายอย่างที่ควรจะเป็นอย่างเช่นในอดีต ทำให้เยาวชนรุ่นใหม่ไม่ให้ความสำคัญกับวัดและพระสงฆ์นัก จากการศึกษาของ โสภกา ชูพิชัยกุล (กองนโยบายและแผนพัฒนาเยาวชนระยะยาว , 2524 : 7 – 26) เกี่ยวกับสาเหตุที่เยาวชนในกรุงเทพฯ เห็นห่างศาสนา พบว่า

1. ที่ห่างจากการทำพฤติกรรมศาสนา เช่น ไปวัดฟังเทศน์ ทำบุญตักบาตรเพราะทางบ้านไม่มีใครทำ น่าเบื่อ และไม่มีเวลา และเป็นเรื่องของผู้ใหญ่
2. ที่ไม่สนใจที่จะศึกษาหาความรู้เพิ่มทางพุทธศาสนา เพราะไม่เห็นเข้าใจน่าเบื่อ ไม่น่าสนใจ
3. ไม่เชื่อเรื่องบาปบุญคุณโทษ เมื่อทำผิดหรือทำชั่วเพราะสังคมที่เป็นจริงไม่เห็นมีกฎเกณฑ์แน่ชัด เรื่องทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว เห็นคนทำผิดแล้วได้ดีมากมาย จะให้เชื่อได้อย่างไร

จากปัญหาทั้งหมดข้างต้น จะเห็นว่าเป็นวิกฤตทางศาสนาที่ทุกฝ่ายควรให้ความสนใจ เพราะพระพุทธศาสนามีความสำคัญต่อสังคมไทยในหลาย ๆ ด้าน จากปัญหาที่เกิดขึ้นในทุกวันนี้ สมควรที่จะได้รับการดูแลแก้ไขให้ทันกับความก้าวหน้าและความเปลี่ยนแปลงของสังคม

จากสถานภาพที่เป็นอยู่ในปัจจุบันทำให้วัดพยายามปรับเปลี่ยนบทบาทตนเองเพื่อให้สอดคล้องกับภาวการณ์ในปัจจุบัน ซึ่งพอที่จะสรุปได้ดังนี้

1. วัดเป็นที่ตั้งของสถานศึกษาในหลาย ๆ ระดับ เช่น เป็นที่ตั้งโรงเรียนประจำชุมชนในระดับต่าง ๆ ตั้งแต่ระดับประถม มัธยม และอาชีวศึกษา นอกจากนี้ วัดบางแห่งยังเป็นที่ตั้งของสถานฝึกสอนอบรมความรู้วิชาชีพอื่น ๆ เช่น เรื่องสมุนไพร ภายภาพบำบัดแผนโบราณ และโหราศาสตร์ เป็นต้น

2. วัดเป็นศูนย์กลางการบริการชุมชนพื้นฐานในเรื่องบางเรื่อง เช่น การใช้พื้นที่บางส่วนของวัดติดตลาดนัดประจำชุมชน ใช้เป็นสถานที่พบปะหรือประชุมของสมาชิกในชุมชน ใช้เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจหรือสนามเด็กเล่น เป็นต้น
3. วัดเป็นแหล่งศึกษาหาความรู้ด้านศิลปะและการช่างต่าง ๆ ปัจจุบันนักเรียนนักศึกษาจำเป็นต้องอาศัยวัดบางแห่ง เป็นสถานศึกษาค้นคว้าทางด้านศิลปะและการช่างต่าง ๆ เช่น ประติมากรรม จิตรกรรม และสถาปัตยกรรม
4. วัดบางวัดมีพื้นที่กว้างมาก ๆ แล้วไม่ได้ใช้ประโยชน์ปลูกสร้างอาคาร ก็จะเปิดโอกาสให้เอกชนเช่าที่จัดสร้างเป็นที่อยู่อาศัยหรืออาคารพาณิชย์ หรือบางที่มีการเข้าไปประกอบกิจกรรมอันไม่เหมาะสมที่จะตั้งอยู่ใกล้ศาสนสถาน เช่น นำไปตั้งสถานที่ประกอบอุตสาหกรรมขนาดย่อม หรือสถานเริงรมย์ก็มี
5. วัดเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่น่าสนใจ วัดบางวัดมีประวัติความเป็นมาที่สำคัญ ประกอบกับมีสิ่งก่อสร้างที่มีคุณค่าทางศิลปะหรือโบราณสถาน และโบราณวัตถุ ตลอดจนเป็นแหล่งประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ทำให้เป็นแหล่งดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติให้เข้าไปเที่ยวและเยี่ยมชมเยื่อน จึงทำให้เกิดธุรกิจเพื่อการบริการต่าง ๆ สำหรับนักท่องเที่ยวขึ้นในพื้นที่ของวัดหรือบริเวณใกล้เคียง เช่น ที่จอดรถ ร้านอาหาร และเครื่องดื่ม ร้านขายของที่ระลึก ร้านขายดอกไม้ธูปเทียน เป็นต้น

3.5 ปัญหาเกี่ยวกับสภาพต่างๆ ภายในวัดในปัจจุบัน

จากบทบาทที่ถูกเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตในหลาย ๆ ด้าน ทำให้มีวัดปัญหาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและสิ่งต่างๆ ภายในวัดหลายส่วน ซึ่งพอที่จะสรุปได้ดังนี้

1. ในหลายวัดไม่มีการแบ่งเขตพุทธาวาสและสังฆาวาสไว้อย่างชัดเจน ทำให้เกิดการใช้ที่ดินภายในวัดอย่างไม่เหมาะสม เช่น สร้างสถานบริการแก่ผู้มาเยือนรุกหรือเข้าไปใกล้ชิดเกินในเขตพุทธาวาส ทำลายบรรยากาศความสงบเรียบร้อย และความสง่างามของสิ่งก่อสร้างอันมีคุณค่าในเขตพุทธาวาส บ้างก็สร้างสถานที่บริการบุกรุกเข้าไปในเขตสังฆาวาส ซึ่งเป็นส่วนที่พำนักของภิกษุสงฆ์ ก็ย่อมเป็นการรบกวนวิถีการประพฤติปฏิบัติของสมณเพศ

การมีสิ่งปลูกสร้างภายในบริเวณวัดก็มักจะมีได้วางผังแม่บทเต็มรูปแบบไว้ก่อน จะสร้างขึ้นต่างกาลต่างสมัยตามกำลังศรัทธาหรือทุนรอนที่ได้รับ ทำให้เกิดปัญหาการวางตำแหน่งอาคารย่อยหรือสิ่งก่อสร้างที่เกิดขึ้นภายหลังไปทำลายหรือบดบังความสง่างามของอาคารหลัก คือ วิหาร อุโบสถ และเจดีย์ บ้างก็ไม่ทำลายคตินิยมดั้งเดิม เช่น เช่นเดิมเป็นพื้นที่ว่างเป็นลานทรายตามคตินิยมเดิมเปรียบเสมือนห้วงมหาสมุทร มีเจดีย์เป็นเขาพระสุเมร และมีอาคารสำคัญอื่น ๆ เป็นทวีปทั้ง ห้า พร้อมทั้งใช้ประโยชน์ทรายนั้นเพื่อกิจประเพณีพื้นบ้าน เช่น ประเพณีก่อเจดีย์ทราย เป็นต้น ก็เกิดสิ่งปลูกสร้างขึ้นใหม่หรือปูนอิฐปิดลานทราย โดยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ รวมถึงความไม่เหมาะสมของขนาดสัดส่วนอาคารต่าง ๆ เช่นสร้างกุฏิขนาดใหญ่ประชิดกับอุโบสถ สร้างดั่งเก็บน้ำสูงพอ ๆ กับเจดีย์และหอรบระรัง ทำสิ่งก่อสร้างใหม่ ๆ ไปข่มความสง่างามและทำลายบรรยากาศความน่าเคารพศรัทธาในสิ่งก่อสร้างเดิม นอกจากนี้รูปแบบสถาปัตยกรรมและสีสันทนของสิ่งก่อสร้างใหม่ ก็ไม่สอดคล้องกลมกลืนกับสิ่งก่อสร้างเดิม มักจะโดดเด่น ขนาดใหญ่โตเกินประโยชน์ใช้สอย กับทั้งสีสันทนดูฉูด ให้ความรู้สึกขัดแย้ง ทำให้เป็นการทำลายคุณค่าทางศิลปะของโบราณวัตถุสถานของวัดที่อยู่เดิมโดยสิ้นเชิง

2. การจัดแต่งภูมิทัศน์ภายในบริเวณวัดมักไม่ค่อยได้รับความสนใจกัน ด้วยมองข้ามว่าเป็นปัญหาเล็กน้อย การปล่อยปละละเลยให้เกิดสิ่งก่อสร้างขึ้นใหม่ตามยถากรรม โดยไม่มีการวางแผนแบบโดยรวมของวัดไว้ ทำให้ภูมิทัศน์เสียไปอย่างน่าเสียดาย มุมมองที่จะได้ชื่นชมถึงความสง่างามของวัดไม่มี การจัดสวนไม้ดอกไม้ประดับ หรือไม้ยืนต้นเสริมร่มเงาก็กระทำไปตามความคิดส่วนบุคคล ไม่ได้มองภาพรวมหรือหาหรือผู้รู้ในการคัดเลือกพันธุ์ไม้ที่เหมาะสมก่อน ทำให้เกิดปัญหาต้นไม้ใหญ่รูปทรงชดดา ปลูกติดกับสิ่งก่อสร้างสำคัญ บดบังมุมมองไป เช่น ปลูกต้นไม้ใหญ่หน้าทับบดบังองค์เจดีย์แทนที่จะปลูกต้นไม้ใบโปร่ง ซึ่งมองดูเหมาะสมกว่า รวมทั้งการละเลยดูแลรักษาไม้ดอกไม้ประดับ การจัดทางเดินเท้าให้เหมาะสมกับประโยชน์ใช้สอย

นอกจากนี้การจัดสร้างอำนวยความสะดวกเพิ่มเติมในบริเวณวัด เช่น ป้ายชื่อวัด ป้ายชี้ทาง โคมไฟ ถังขยะ ลานจอดรถ และห้องสุขา หรือแม้กระทั่งการสร้างฌาปนสถานขึ้นในบริเวณวัด ก็ควรจะคำนึงถึงรูปแบบให้เสริมแต่งภูมิทัศน์ของบริเวณวัดให้สวยงามยิ่งขึ้น ไม่ใช่สร้างขึ้นมาแล้วก็กลับกลายเป็นสิ่งทำลายภูมิทัศน์ไปโดยส่วนรวม

3. ปัญหาการใช้ประโยชน์ที่ดินข้างเคียง ปัญหานี้มักเกิดขึ้นกับวัดที่ตั้งอยู่ในย่านชุมชนหรือตัวเมือง เพราะจะเกิดการใช้ประโยชน์ที่ดินข้างเคียงเป็นที่พักอาศัยและประกอบการค้าขาย มีการปลูกสร้างอาคารพาณิชย์เป็นตึกแถวสูง ๆ โอบล้อมบริเวณวัด ทำให้สูญเสียทัศนียภาพที่ดีไป บางวัดก็ตัดที่ดินริมถนนให้เช่าสร้างเป็นอาคารพาณิชย์แล้วเหลือช่องทางเล็ก ๆ เปิดเข้าสู่ตัววัดเท่านั้น ทำให้บรรยากาศที่สงบและร่มเย็นของศาสนสถานสมควรแก่การเคารพศรัทธาเสื่อมไป

นอกจากนี้ การประกอบกิจกรรมต่าง ๆ จากกิจกรรมในชุมชนใกล้เคียง เช่น ตลาดย่านการค้า ก็จะทำให้ปัญหาหาบเร่แผงลอย ร้านขายของ ที่จอดรถสาธารณะ ตลอดจนมลภาวะจากความคับคั่งของการจราจรที่ปราศจากการควบคุมให้เป็นระเบียบเรียบร้อยรุดล้าเข้าไปกระทบต่อพื้นที่วัดโดยตรง

4. ปัญหาด้านสังคมและเศรษฐกิจของวัด ที่มีผลกระทบต่อลักษณะของวัด ในสภาพสังคมและเศรษฐกิจปัจจุบัน วัดได้เปลี่ยนแปลงบทบาทจากการให้บริการเฉพาะด้านศาสนาอย่างเดียว วัดบางวัดจึงกลายเป็นศูนย์กลางของชุมชนอีกลักษณะหนึ่ง มีผู้เข้าไปใช้บริการ นอกเหนือจากการไปทำบุญฟังเทศน์ เช่น นักเรียนนักศึกษาเข้าไปใช้เป็นสถานศึกษา นักท่องเที่ยวเข้าไปใช้เป็นสถานที่ท่องเที่ยว ทำให้เกิดบริการใหม่ ๆ เช่น ที่จอดรถ ร้านค้า ร้านอาหาร ร้านขายของที่ระลึก ศาลานั่งพักและห้องสุขา ตลอดจนบางครั้งก็มีบริการด้านที่พักแก่นักท่องเที่ยวในหน้าเทศกาลงานบุญต่าง ๆ เช่น งานสงกรานต์ งานแห่เทียนเข้าพรรษา และงานลอยกระทง สิ่งเหล่านี้ส่งผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคมและเศรษฐกิจภายในวัด ทำให้วัดมีความพลุกพล่านของผู้คนขาดความเป็นสัดส่วน เกิดความจำเป็นในค่าใช้จ่ายทั้งการทะนุบำรุงซ่อมแซมวัด ค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าจ้างพนักงานดูแลรักษาความสะอาด หรือทำหน้าที่อื่น ๆ ปกติวัดอาจได้รับเงินอุดหนุนจากกรมการศาสนาจำนวนหนึ่งซึ่งน้อยมากเมื่อเทียบกับการให้บริการใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้น วัดจึงจำเป็นต้องจัดหาผลประโยชน์จากการขอรับบริจาค จัดทำวัดอุ้มกุลให้เช่า เรียกค่าตอบแทนจากการใช้ประโยชน์ที่ดินของวัด เช่น การตั้งร้านขายอาหารเครื่องดื่ม ร้านขายของที่ระลึก ค่าบริการห้องสุขา และค่าบริการที่จอดรถ เป็นต้น การดำเนินการเหล่านี้หากไม่มีการจัดระเบียบในการดูแลให้เหมาะสมรัดกุม ยิ่งผู้ควบคุมดูแลวัดอยู่ในสมณเพศก็ย่อมบริหารงานไม่ทั่วถึง ปล่อยให้เอกชนรับไปดำเนินการแทน ก็มักเกิดการมุ่งเอาเฉพาะผลประโยชน์เป็นหลักทำให้เกิดปัญหาในด้านสภาพสังคมและเศรษฐกิจที่มีผลต่อลักษณะของวัดในที่สุด

ปัญหาในเรื่องสภาพแวดล้อมวัดที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยนี้ เป็นปัญหาที่สังคมไทยในปัจจุบันกำลังประสบอยู่และเป็นการยากที่จะแก้ไขปรับปรุงให้สำเร็จด้วยหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง แต่เป็นเรื่องที่ทุกคนในสังคมจะต้องให้ความสำคัญกับปัญหาและร่วมมือกันแก้ไข ปรับปรุงให้ดีขึ้น เพราะวัดเป็นสถาบันหนึ่งที่สำคัญต่อชุมชน เมื่อวัดดำรงอยู่ในสังคมได้อย่างมั่นคงและเหมาะสมกับสภาพของบ้านเมือง สังคมก็จะมีความสมดุลขึ้น มีหลักยึดทางจิตใจให้กับประชาชน ปัญหาทางสังคมอื่น ๆ ก็อาจจะลดลงกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

3.6 สรุป

ในสมัยพุทธกาลเมื่อพระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้มีอาราม ปรากฏว่าลักษณะของอารามในสมัยต้นพุทธกาลจะมีลักษณะเป็นป่า หรือสวน ดังเช่น วัดเวฬุวัน วัดเชตวัน เป็นต้น ทั้งนี้เพราะพุทธประสงค์ของการมีวัดก็เพื่อให้พระสงฆ์ได้มีที่ที่เหมาะสมแก่การหลีกเลี่ยงเพื่อทำความเพียรทางจิต ในขณะที่เดียวกันก็เป็นการง่ายที่จะสงเคราะห์ชุมชนให้ตั้งมั่นอยู่ในการทำมาหากิน และเป็นการสะดวกแก่ชาวบ้านเข้ามาไตร่ถาม และศึกษารธรรมะได้โดยสะดวก ดังนั้นวัดในสมัยพุทธกาลที่ปรากฏในพระไตรปิฎกจึงยังคงสภาพเป็นป่า หรือสวน แม้ในการถวายสวนเวฬุวันให้เป็นวัดในพระพุทธศาสนาในครั้งแรกก็ไม่ได้มีสิ่งก่อสร้างอะไรภายในสวน พระสงฆ์ยังคงพักอยู่ในป่า และโคนไม้ภายในอาณาบริเวณนั้น แม้ในการต่อมาจะมีพุทธาอนุญาตให้มีสิ่งก่อสร้างปรากฏอยู่ในวัดบ้างก็ล้วนแต่เป็นสิ่งที่จำเป็นในการดำรงชีวิตทั้งสิ้นเช่น เติง ตั่ง ม้านั่ง หมอนพูก หอฉัน ท่อระบายน้ำ โรงไฟ กบปียุกฎิ วัจจุฎิ บ่อน้ำ มณฑป เหล่านี้เป็นต้น ก็ไม่ได้เป็นการกินเลยจนทำให้พระสงฆ์เกิดความสุขสบายจนก่อให้เกิดการยึดติด

นอกจากนั้นการมีปฏิสัมพันธ์ของพระสงฆ์ชุมชนก็อยู่ในกรอบแห่งพระธรรมวินัย ซึ่งจะเป็นกรอบรักษาความสัมพันธ์ให้มั่นคง เช่น ให้พระสงฆ์พิจารณาลงปฏิสารณียกรรม (วิ. จล. 6 / 159 / 68) แก่พระภิกษุที่ทำความผิดต่อคฤหัสถ์ เช่น ขวนขวายเพื่อมิใช่ลาภ มิใช่ประโยชน์ เพื่ออยู่ไม่ได้แห่งคฤหัสถ์ ด่าว่าเปรียบเปรย ยุยงคฤหัสถ์ให้แตกแยกกัน รับคำอันเป็นธรรมแก่คฤหัสถ์แล้ว ไม่ทำจริง เป็นต้น ด้วยวิธีลงโทษให้ไปขอขมาต่อคฤหัสถ์นั้น และในขณะที่เดียวกัน กรณีที่คฤหัสถ์ทำผิดต่อคณะสงฆ์ในความผิดที่คล้าย ๆ กันนี้ ก็มีบทบัญญัติให้สงฆ์ลงโทษคว่ำบาตร (วิ.จล. 7 / 113 / 42) ได้เช่นกัน วิถีปฏิบัติเช่นนี้ทำให้พระสงฆ์กับประชาชนจึงมีความสัมพันธ์เกื้อกูลกัน เพื่อร่วมกันพัฒนา กาย วาจา ใจ ให้สะอาด บริสุทธิ์ ตามคำสอนแห่งพระพุทธเจ้า ดังนั้นบทบาทที่พระสงฆ์ได้กระทำต่อชุมชนในสมัยพุทธกาลจึงเป็นบทบาทที่นำเลื่อมใสศรัทธา เป็นบทบาทที่สร้างความมั่นคงให้แก่พุทธศาสนาให้เจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป

อย่างไรก็ตามเมื่อสภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย บทบาทของวัดต่อชุมชนก็มีเพิ่มมากขึ้นกว่าในสมัยพุทธกาลโดยลำดับ แม้สังคมไทยในอดีตบทบาทหลายอย่างที่เกี่ยวข้องกับชุมชนก็มีมากขึ้นตามความเจริญของสังคมด้วยเช่นกัน แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นหากจะเปรียบเทียบบทบาทของวัดในอดีตของสังคมไทยกับในสมัยพุทธกาลแล้ว จะพบว่าบทบาทหลายอย่างของวัดในสังคมไทยอดีตยังคงดำรงบทบาทหลักๆ เช่นเดียวกับในสมัยพุทธกาล เพียงแต่มีบทบาทปลีกย่อยอื่นๆ ที่ต้องอนุเคราะห์สังคมลงไปมากขึ้น เพราะพระสงฆ์มีความผูกพันและสำนึกที่มีต่อชุมชน ซึ่งเกิดจากองค์ประกอบที่เป็นคุณสมบัติของพระสงฆ์เอง คือ

1. การอาศัยปัจจัย 4 จากชุมชน เป็นหลักในการดำรงชีวิต ทำให้พระสงฆ์ได้มีโอกาสปฏิบัติธรรมขัดเกลาตนเอง ให้นำหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งหลายทั้งปวงได้เต็มที่ ไม่เป็นกังวลกับการหาเลี้ยงชีพ พระสงฆ์จึงสมควรจะอนุเคราะห์ชุมชนเป็นการตอบแทน ด้วยการสอนสั่ง แนะนำ ชี้แนวทางธรรมตามคำสอนของพระพุทธเจ้า. ให้ดำรงชีวิตด้วยความสุข สงบ ตลอดถึงบรรลุเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา คือพระนิพพาน

2. ทิศทางความเป็นไปของสังคม ย่อมส่งผลกระทบต่อการทำเพ็ญสมณธรรม เพราะพระสงฆ์ก็คือส่วนหนึ่งของสังคม ถึงแม้ว่าพระสงฆ์จะไม่ได้ดำรงชีพอย่างเช่น ชาวบ้าน แต่ก็ยังคงมีส่วนสัมพันธ์กับชุมชน ในฐานะที่เป็นสถาบันหนึ่ง ที่มีส่วนผลักดันให้สังคมเกิดความสงบสุข เรียบร้อย หากสังคมเกิดวิกฤต ประชาชนไม่สามารถดำรงชีวิตประจำวันด้วยความสุข พระสงฆ์ก็ย่อมจะได้รับผลกระทบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การสั่งสอนให้ประชาชนตั้งตนอยู่ในศีลธรรม ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ย่อมนำความสงบและความผาสุกมาสู่สังคม ซึ่งเหตุการณ์เช่นนี้ ย่อมอำนวยผลให้พระสงฆ์ได้ปฏิบัติธรรมได้อย่างเต็มที่ ดังนั้นพระสงฆ์และประชาชนจึงจำเป็นต้องกระทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อส่งเสริมสังคมให้เกิดความดีงาม

3. คุณธรรมประจำตัวของพระสงฆ์เองคือ ความเมตตา กรุณา ต่อสัตว์โลก พระสงฆ์จึงต้องอนุเคราะห์ช่วยเหลือผู้อื่นให้พบแสงสว่างแห่งชีวิต โดยเป็นผู้เสียสละเพื่อความทุกข์ของเพื่อนมนุษย์ทั้งหลาย ให้ความสงสารแก่กุลชาวนบ้านได้พบแต่ความสุข พ้นจากความทุกข์ทั้งหลายทั้งปวง

กล่าวได้ว่าวิถีปฏิบัติของวัดในอดีตที่ต้องสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับชุมชน ก็ล้วนเป็นไปเพื่อประโยชน์ของพระพุทธศาสนา กิจกรรมต่าง ๆ ที่กระทำร่วมกับชุมชนก็อยู่ในหลักของพระธรรมวินัยเป็นกิจกรรมที่ทำให้พระสงฆ์ตั้งตนอยู่ในกรอบแห่งสมณวิสัย อันจะส่งผลให้พระสงฆ์เป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของชุมชน เป็นนื่อนานาญอันประเสริฐเป็นศาสนทายกผู้ดำรงรักษาให้พระพุทธศาสนาเจริญต่อไป สมดังพุทธประสงค์ เพราะสังคมสงฆ์เป็นสังคมแห่งอุดมคติของพระพุทธศาสนาและที่ตั้งของสังคมสงฆ์คือวัด เป็นสถานที่ ๆ จะให้ชุมชนได้สร้างสมบุญบารมีทางธรรม พระสงฆ์จึงต้องดำรงตนตามหลักไตรสิกขาเพื่อเอื้อประโยชน์ต่อการมีชีวิตที่ดีงามของพระสงฆ์เอง

ในสภาพสังคมไทยปัจจุบันกล่าวได้ว่าบทบาทของวัดได้ถูกปรับเปลี่ยนไปค่อนข้างมาก หากจะเปรียบเทียบบทบาทของวัดในอดีตแล้ว จะพบว่าวัดในปัจจุบันถูกลดบทบาททางสังคมไปมาก นอกจากนั้นบทบาทหลายอย่างที่ถูกรับเปลี่ยนไปเพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม ล้วนก่อให้เกิดข้อวิพากษ์วิจารณ์ทั้งในด้านลบและด้านบวกจากสังคม การที่วัดไม่ได้มีบทบาทเช่นในอดีตทำให้สังคมมีความรู้สึกห่างเหิน และไม่คุ้นเคยกับวัดเช่นในอดีต เหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งที่วัดในปัจจุบันกำลังเผชิญอยู่ ประเด็นสำคัญคือวัดในปัจจุบันจะมีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงบทบาทของตัวเองไปในทิศทางใดบ้าง เพื่อให้มีความเหมาะสมกับสภาพสังคมในปัจจุบัน และเพื่อให้วัดได้มีบทบาทต่อชุมชนยิ่งกว่าที่เป็นอยู่ในขณะนี้ ดังนั้นการศึกษารูปแบบบทบาทของวัดต่อชุมชนในปัจจุบันอาจเป็นข้อยืนยันบทบาทของวัดที่เปลี่ยนแปลงไปมากบ้างน้อยบ้างตามสภาพของวัดและกิจกรรมที่วัดจัดให้กับประชาชน